

**UPUTSTVO ZA NADLEŽNE INSTITUCIJE
I ORGANIZACIJE U REGIONALNIM
MONITORING TIMOVIMA U SITUACIJAMA
RADA SA **DJECOM UKLJUČENOM U ŽIVOT**
**I/ILI RAD NA ULICI U BOSNI I
HERCEGOVINI****

Save the Children

SADRŽAJ:

I.	UVOD.....	3
1.1.	Osnovna načela.....	4
1.2.	Ciljevi Uputstva.....	4
II.	POJMOVI KOJI SE KORISTE U OVOM UPUTSTVU.....	5
III.	PREVENTIVNE MJERE I AKTIVNOSTI RANE INTERVENCIJE I PODRŠKE DJECI KOJA SU UKLJUČENA U ŽIVOT I RAD NA ULICI I NJIHOVIM PORODICAMA.....	8
IV.	PROCEDURA ZAŠTITE DJECE KOJA SU UKLJUČENA U ŽIVOT I RAD NA ULICI.....	8
4.1.	Prepoznavanje i prijavljivanje slučajeva djece uključene u život i rad na ulici.....	8
4.2.	Prijavljivanje krivičnih djela i prekršaja i drugih nezakonitih postupanja.....	8
4.3.	Postupanje predstavnika agencija za sprovedbu zakona nakon prijavljivanja slučaja.....	9
4.3.1.	Primjena policijskih ovlaštenja.....	10
4.4.	Postupanje centra za socijalni rad nakon prijavljivanja slučaja.....	10
4.4.1.	Prijavljivanje centru za socijalni rad i prijem prijave.....	10
4.4.2.	Prijem prijave van radnog vremena centra za socijalni rad.....	12
4.4.3.	Prvi kontakt centra za socijalni rad sa djetetom uključenim u život i/ili rad na ulici.....	12
4.4.4.	Početna procjena u centru za socijalni rad.....	13
4.4.5.	Konsultativni sastanak ili konferencija slučaja.....	13
4.4.6.	Planiranje usluga i mjera.....	13
4.5.	Postupanje nadležnih institucija i ovlaštenih organizacija u aktivnostima koje se odnose na djecu uključenu u život i/ili rad na ulici.....	14
4.6.	Kontaktiranje nadležnih institucija.....	15
4.7.	Saradnja sa nadležnim institucijama tokom otkrivanja i identifikacije.....	15
4.8.	Rehabilitacija.....	16
4.9.	Repatrijacija.....	16
4.10.	Resocijalizacija.....	17
4.11.	Uloga dnevnog centra u navedenim intervencijama.....	17
V.	OSNOVE ZA PRIMJENU UPUTSTVA.....	18
5.1.	Saradnja – oblici, način i sadržaj.....	18
5.2.	Referalni sistem.....	19
5.3.	Edukacija i praćenje primjene Uputstva.....	20
	PRILOG.....	21
	RELEVANTNI ZAKONI:.....	21
	LITERATURA:.....	22
	IZVJEŠTAJI:.....	22
	MEĐUNARODNI DOKUMENTI:.....	23

Save the Children vjeruje da svako dijete zaslužuje budućnost. U zemljama sjeverozapadnog Balkana radimo svaki dan kako bismo za djecu osigurali zdrav početak života, priliku za učenje i zaštitu od nasilja. Kada se pojave krize i kada su djeca najranjivija, mi smo uvijek među prvima koji dođu pomoći i među posljednjima koji odlaze. Mi osiguravamo da se odgovori na specifične potrebe djece i da se njihov glas čuje. Postižemo dugotrajne rezultate za milione djece, uključujući onu djecu do koje je najteže doći. Dajemo sve od sebe za djecu - svaki dan i u vrijeme kriza – transformišući njihove živote i budućnost koja je pred nama.

© Save the Children 2017

Izdavač: Save the Children za sjeverozapadni Balkan

Konsultantica na izradi publikacije: Samira Hunček

Vođa tima: Amir Bašić

Ova publikacija izrađena je u okviru projekta „ENVISION“.

Sva prava su zadržana. Sadržaj ove publikacije se može slobodno koristiti ili kopirati u nekomercijalne svrhe, uz obavezno navođenje izvora.

Zajedno možemo učiniti više.

Recite nam šta mislite o našem radu!

RECI-NAM@savethechildren.org

Ministarstvo sigurnosti BiH ima posebne nadležnosti u borbi protiv trgovine ljudima i ilegalnih imigracija u BiH, određene Odlukom Vijeća ministara BiH o procedurama i načinu koordinacije aktivnosti na sprečavanju trgovine ljudima i ilegalne imigracije u Bosni i Hercegovini i uspostavljanju funkcije državnog koordinatora za Bosnu i Hercegovinu¹. Istovremeno, nadležnost Ministarstva u aktivnostima borbe protiv trgovine ljudima i zaštite stranih žrtava trgovine ljudima proizlaze i iz Zakona o strancima² i njegovog provedbenog akta – Pravilnika o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima, kojim se utvrđuju pravila i standardi u postupanju, kao i druga pitanja u vezi sa prihvatom, oporavkom i povratkom stranaca žrtava trgovine ljudima. Sve aktivnosti koje se realiziraju od strane Odsjeka obavljaju se u skladu sa Akcionim planom 2016–2019, kao i svom ostalom domaćom i međunarodnom legislativom. Kako je praksa pokazala u proteklom periodu da su djeca koja su izložena raznim vidovima eksploatacije istovremeno i potencijalne žrtve trgovine ljudima, ukazala se potreba za sačinjavanjem Uputstva za nadležne institucije i organizacije u regionalnim monitoring timovima u situacijama rada sa djecom uključenom u život i/ili rad na ulici u Bosni i Hercegovini (u daljnjem tekstu Uputstvo³), te načinu asistencije i zaštite djece kao najranjivije kategorije. Istovremeno sve aktivnosti koje se realiziraju od strane nadležnih institucija i ovlaštenih organizacija u problematici borbe protiv trgovine ljudima, a u skladu sa ranije navedenim dokumentima obuhvataju aktivnosti koje se odnose na djecu izloženu svim vidovima eksploatacije.

I. UVOD

Djeca koja rade i/ili žive na ulici predstavljaju najugroženiju grupu pojedinaca sa socijalnim potrebama u jugoistočnoj Evropi (SEE). Ona čine najveću grupu djece u pokretu⁴ koja su žrtve višedimenzionalne marginalizacije. Broj djece koja žive i/ili rade na ulici je u porastu u zadnjih nekoliko godina usljed sezonskih ili stalnih kretanja njihovih osiromašenih porodica, a posebno djece bez pratnje odraslih, kako unutar države tako i izvan njenih granica, kako bi pronašli posao i preživjeli. Oni su “sakriveni” od očiju javnosti i nevidljivi za sistem i društvo, a često se suočavaju sa diskriminacijom i predrasudama koje vladaju u svim sferama društva. Djeca koja rade i/ili žive na ulici često ne posjeduju lične dokumente, rijetko idu u školu ili imaju pristup zdravstvenim uslugama. Osim neuhranjenosti i narušenog zdravstvenog stanja koji su posljedica života na ulici, oni žive u stalnom riziku od trgovine ljudima.

Imajući u vidu nadležnosti i uloge institucija na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini te nevladinih organizacija aktivnih u borbi protiv trgovine ljudima, a u cilju daljeg razvijanja institucionalnih kapaciteta za provođenje pravnog okvira i pružanje adekvatne pomoći i zaštite žrtvama trgovine, u skladu sa članom 22. Pravila o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine, uspostavljeni su regionalni monitoring timovi: Banja Luka, Mostar, Sarajevo i Tuzla. Osnovni zadatak ovih timova je da, u skladu sa individualnim potrebama svake žrtve, izrade programe zaštite i upućivanja žrtava i žrtava svjedoka, i osiguraju svu neophodnu pomoć i zaštitu žrtvama kroz efikasno provođenje individualnih programa za oporavak žrtava trgovine ljudima. Pri svom djelovanju, regionalni monitoring timovi postupaju u skladu sa principima i zajedničkim standardima rada koji se odnose na postupak identifikacije, organiziranja zaštite i pomoći, primarne i sekundarne prevencije i ostalih aktivnosti na zaštiti i pomoći žrtvama trgovine i svjedocima žrtvama u BiH koji su utvrđeni Pravilima o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine i Pravilnikom o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima. Osim imenovanih predstavnika nadležnih

¹ „Službeni glasnik BiH“, br. 24/03 i 37/04

² „Službeni glasnik BiH“ br 88/15

³ Uputstvo je pripremljeno prema modelu Protokola o postupanju organa, ustanova i organizacija u situacijama rada sa djecom uključenom u život i/ili rad na ulici u gradu Beogradu. Proces izrade Protokola podržala je organizacija Save the Children, a 18.11.2016. usvojio ga je Savet za prava deteta grada Beograda.

⁴ Save the Children definiše djecu u pokretu (CoM) kao “djecu koja se kreću, iz raznih razloga, svojom voljom ili voljom drugih, unutar ili između zemalja, sa ili bez roditelja ili drugih primarnih staratelja, a čije ih kretanje može ugroziti (ili u slučaju povećanog rizika) kao rezultat nedovoljne brige, ekonomskog ili seksualnog iskorištavanja, zlostavljanja, zanemarivanja ili drugih oblika nasilja.

institucija (tužilaštva, agencije za sprovedbu zakona, centri/službe socijalne zaštite, predstavnici zdravstvenih i obrazovnih institucija, i inspektorata rada) punopravni članovi regionalnih monitoring timova su i nevladine organizacije koje implementiraju socijalne usluge za djecu kroz model dnevnih centara za djecu koja žive i/ili rade na ulici i djecu u riziku. Svrha dnevnog centra je doprinijeti obezbjeđivanju što potpunijeg ostvarivanja prava najrizičnijih marginaliziranih grupa djece izložene raznim vidovima radne eksploatacije, nasilju, nekom drugom vidu eksploatacije, ili djece u riziku da postanu djeca ulice, a kroz adekvatno i interventno reagovanje na akutni problem djeteta, obezbjeđivanje pristupa uslugama socijalne i zdravstvene zaštite, školskom sistemu, te i kroz promociju i zaštitu dječijih prava, kao i pružanje psihosocijalne pomoći i podrške djeci koja dobrovoljno koriste uslugu.

Uputstvo za nadležne institucije i organizacije u regionalnim monitoring timovima u situacijama rada sa djecom uključenom u život i rad na ulici u Bosni i Hercegovini je dokument koji pruža osnovne intervencije postupanja za djelovanje svih aktera koji se bave djecom i porodicom, kako iz javnog tako i iz civilnog sektora, kako bi svi zajedno mogli da rade na zaštiti djeteta uključenog u život i/ili rad na ulici, u skladu sa pravima djeteta.

Odnosi se na postupanje svih službenih lica i drugih profesionalaca imenovanih u regionalne monitoring timove a koji obavljaju poslove od značaja za zaštitu djece koja su uključena u život i/ili rad na ulici (policija, centri za socijalni rad, druge ustanove i pružaoci usluga socijalne zaštite, zdravstvene ustanove, vaspitno-obrazovne ustanove, pravosudni organi, udruženja građana i dr.).

Pojmovi koji se koriste u Uputstvu, a koji imaju rodni značaj, bez obzira na to da li se koriste u muškom ili ženskom rodu, obuhvataju na jednak način muški i ženski rod.

1.1. Osnovna načela

U Uputstvo su ugrađena osnovna načela Konvencije Ujedinjenih naroda o pravima djeteta: pravo na život, opstanak i razvoj, nediskriminacija, najbolji interes i participacija djeteta.

Uputstvo se odnosi na svu djecu koja su uključena u život i/ili rad na ulici na području Bosne i Hercegovine i koja su zatečena u nekim oblicima i vidovima ekonomske eksploatacije, i to djecu koja imaju prebivalište ili boravište u BiH, kao i djecu koja su zatečena u BiH, bez obzira na to da li su domaći državljani, strani državljani ili djeca bez državljanstva.

1.2. Ciljevi Uputstva

Opšti cilj Uputstva jeste unapređenje dobrobiti djece stvaranjem uslova za bezbjedan boravak i rad na ulici koji je koristan za djecu, predupređenjem i sprječavanjem okolnosti i situacija koje izlažu djecu nesigurnim i drugim potencijalno ili stvarno štetnim aspektima života i rada na ulici, i sprovođenje brzog i koordinisanog postupka koji štiti dijete od zloupotrebe i nasilja i obezbeđuje mu odgovarajuću zaštitu i rehabilitaciju.

Specifični ciljevi Uputstva su:

- uspostavljanje efikasne i operativne procedure za brz i koordinisan postupak zaštite djeteta koje je uključeno u život i/ili rad na ulici od izlaganja nepovoljnim okolnostima i potencijalne ili stvarne štete, kao i obezbjeđivanje odgovarajuće pomoći i podrške djetetu;
- informisanje službenih lica/profesionalaca i drugih stručnjaka koji rade sa djecom, djece koja su uključena u život i/ili rad na ulici, osoba koje o njima brinu, njihovih porodica, kao i šire javnosti, o postupanju u slučajevima kada je dete zatečeno da živi ili radi na ulici;
- uspostavljanje koordinisane međusektorske i intersektorske saradnje stručnjaka iz različitih organa, ustanova i organizacija u BiH radi zaštite djece koja su uključena u život i rad na ulici; i
- utvrđivanje preventivnih mjera kojima se obezbeđuje sigurno i podsticajno okruženje za život i radne aktivnosti svakog djeteta, a naročito djece u riziku od izlaganja nepovoljnim okolnostima života i rada na ulici.

II. POJMOVI KOJI SE KORISTE U OVOM UPUTSTVU

Pored pojmova iz Pravila o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine, ovo Uputstvo koristi i slijedeće pojmove:

Djeca uključena u život na ulici su ona koja žive, rade ili borave na ulici, i kojima ulica predstavlja dom ili centralno mjesto za obavljanje svakodnevnih aktivnosti. To su djeca sa različitim karakteristikama, koja se nalaze u različitim okolnostima: djeca beskućnici (uključujući djecu koja žive na ulici sa svojom porodicom), djeca koja rade na ulici i spavaju u svojim domovima, djeca koja rade na pijacama i otvorenim tržnicama, djeca koja su napustila porodicu ili ustanovu i sl. Ova djeca zarađuju sredstva za život prodajom raznovrsne robe, pružanjem usluga (djeljenje letaka, pranje vetrobrana na vozilima, pomoć pri parkiranju, sviranje i pjevanje na javnim mestima i dr.), prikupljanjem sekundarnih sirovina, prosjačenjem i drugim aktivnostima. Ona mogu biti samoorganizovana u grupe ili pod izvjesnom kontrolom i nadzorom porodice ili drugih osoba. Jedan broj djece boravi na ulici bez konkretnih ekonomskih aktivnosti, jer emocionalna podrška koju imaju u porodici, školi ili zajednici ne odgovara njihovim potrebama⁵.

Dječiji rad odnosi se na rad osoba ispod 18 godina starosti. Nije svaki rad djeteta štetan i ne podrazumijeva nužno eksploataciju. Kada dijete pomaže roditeljima u obavljanju osnovnih kućnih obaveza i svoj džeparac zarađuje od roditelja ili radom u porodičnom biznisu, a rad se obavlja u slobodno djetetovo vrijeme i ukoliko su ti poslovi primjereni djetetovom psihofizičkom razvoju i ne utječu na njegov socioemocionalni razvoj, u tom slučaju se ne može govoriti o radnoj eksploataciji djece⁶.

Dječiji rad na ulici može biti, zavisno od vrste rada i okolnosti pod kojima se taj rad odvija, koristan ili štetan, a u brojnim slučajevima i opasan po djecu. Najčešće označava učešće djece u aktivnostima koje se mogu razmijeniti za novac, robu, uslugu ili neke druge vrste dobiti, a koje se odvijaju na ulici ili otvorenom prostoru, u pratnji roditelja ili druge odrasle osobe, sa drugom djecom ili bez pratnje.

Koristan dječiji rad je rad koji obavlja dijete a koji ne ugrožava njegovo zdravlje i lični razvoj i ne ometa njegovo školovanje⁷. Takav rad obuhvata aktivnosti pomoći roditeljima u domaćinstvu, pomoć u porodičnom poslu ili zarađivanje džeparca radnim aktivnostima van vremena koje se provodi u školi ili tokom školskog raspusta. Pri obavljanju radnih aktivnosti, djetetu treba da bude obezbjeđen adekvatan nadzor roditelja ili druge odgovorne odrasle osobe, u skladu sa uzrastom. Ovakav rad djece je koristan i poželjan, pomaže razvoju i sticanju kompetencija i ispoljavanju aktiviteta djece, pruža im mogućnost za razvoj vještina i sticanje iskustva, doprinosi dobrobiti njih samih i njihovih porodica, i povećava vidljivost i položaj djece kao kompetentnih aktera u društvu. Dijete sa navršениh 15 godina može, prema zakonu⁸, zasnovati radni odnos, a prije i nakon tog uzrasta može se angažovati i u drugim raznovrsnim radnim aktivnostima koje nisu štetne po zdravlje, fizički, emocionalni, socijalni i moralni razvoj djeteta i ne ometaju njegovo školovanje.

Pojam prisilni dječiji rad etiološki podrazumijeva prisilu ili prijetnju nekim oblikom kazne, rad na koji to dijete nije samovoljno pristalo. Treba naglasiti da kod pojedinih oblika iskorištavanja djece postojanje

⁵ Praktikum za obuku sudija, tužilaca, policije, socijalnih radnika i drugih profesionalaca o temi suzbijanja prisilnog i štetnog rada djece na ulici u Bosni i Hercegovini, Sarajevo 2013, Saliha Đuderija i dr.

<https://nwb.savethechildren.net/sites/nwb.savethechildren.net/files/library/praktikum-suzbijanje-djecijeg-rada.pdf>

⁶ Ibid

⁷ Definicija Međunarodne organizacije rada, <http://www.ilo.org/ipecc/facts/lang--en>

⁸ Korišteni zakoni Bosne i Hercegovine se nalaze u prilogu Uputstva

dobrovoljnog pristanka ne sprječava utvrđivanje počinjenog krivičnog djela nad djetetom, zbog čega se pored termina prisilni dječiji rad više koristi termin radna eksploatacija djece⁹.

Štetni rad djece je emocionalno i socijalno opasan rad i štetan je za dijete i reflektira se na njegovo redovno obrazovanje i onemogućava dijete da se redovno školuje ili ga tjera da napusti školu prije vremena ili da bude prinuđeno da se školuje pod izuzetno teškim uvjetima.

Adekvatan nadzor djeteta koje radi na ulici podrazumijeva prisustvo roditelja ili druge odgovorne odrasle osobe u skladu sa uzrastom djeteta (7-14) koja se stara o sigurnosti djeteta i omogućava mu rad na ulici na mjestima na kojima je zaštićeno od nasilja, kriminala, saobraćajnih, zdravstvenih i drugih rizika.

Najgori oblici dječijeg rada obuhvataju posebno štetne forme dječijeg rada, i to: sve oblike ropstva ili sličnih aktivnosti, komercijalnu seksualnu eksploataciju djece, eksploataciju djece za vršenje krivičnih djela, posebno onih koja su vezana za proizvodnju i krijumčarenje droge i opasan dječiji rad.

Opasan dječiji rad na ulici je bilo kakav rad na ulici koji škodi zdravlju, sigurnosti ili moralu djece, što se utvrđuje na osnovu uzrasta, vrste aktivnosti u koju je dijete uključeno i okolnosti u kojima se takve aktivnosti obavljaju, i to:

- a) Prema uzrastu:
  - a. svaki rad za djecu mlađu od 7 godina;
  - b. rad na ulici bez adekvatnog nadzora za djecu do 14 godina;
  - c. rad noću na ulici (od 22 do 6 sati narednog dana) za djecu bilo kog uzrasta, jeste opasan dječiji rad.
- b) Prema okolnostima: bilo koja radna aktivnost koja se odvija u ekstremnim vremenskim prilikama (npr. jaka hladnoća, kiša ili vrućina) i u neadekvatnoj obući i odjeći, kao i u nesigurnim okolnostima (prometna saobraćajnica, velika visina i dr).
- c) Prema vrsti posla: bilo koja aktivnost koja ugrožava sigurnost, zdravlje, dobrobit, moral ili školovanje djece kao što je rad sa opasnim materijama (npr. skupljanje određenih sekundarnih sirovina), prosjačenje i bilo koja kriminalna aktivnost koja uključuje djecu.

Opasan dječiji rad može, ali ne mora, da se javi istovremeno sa drugim oblicima najgoreg dječijeg rada (ropstvo ili praksa slična ropstvu, korišćenje djece za komercijalnu seksualnu eksploataciju, uključivanje djece u distribuciju narkotika i sl).

Prosjačenje je 2004. godine Međunarodna organizacija rada definisala kao "niz aktivnosti kojima pojedinac traži novac od nepoznate osobe, a na osnovu svog siromaštva ili u potrazi za dobrotvornim donacijama pozivajući se na zdravstvene ili vjerske razloge. Prosjaci isto tako mogu prodavati manje predmete, kao što su krpe za čišćenje ili cvijeće, zauzvrat tražeći novac čiji iznos nije utemeljen vrijednošću predmeta koji se prodaje." Iako ne postoji zvanična i konačna definicija kojom bi se utvrdila pojava prosjačenja, u regiji se najčešće koristi sociološko određenje prosjačenja kao "društvene devijacije i socijalnog problema, koji se sastoji u stjecanju materijalnih vrijednosti traženjem od drugih lica, bespovratno i bez pružanja protivusluge"¹⁰

Trgovina ljudima označava vrbovanje, transport, prebacivanje, davanje utočišta ili prihvata osoba upotrebom sile ili drugih sredstava prinude, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe ovlasti ili položaja ili zloupotrebe tuđe nemoći ili davanjem ili primanjem isplata ili povlastica kako bi se pribavila saglasnost osobe koja kontroliše drugu osobu u svrhu eksploatacije¹¹. Pojam eksploatacije posebno obuhvata iskorištavanje drugih putem prostitucije ili drugog oblika seksualne eksploatacije, prinudnog rada ili pružanja usluga, ropstva ili postupaka

⁹ Praktikum za obuku sudija, tužilaca, policije, socijalnih radnika i drugih profesionalaca o temi suzbijanja prisilnog i štetnog rada djece na ulici u Bosni i Hercegovini, Sarajevo 2013, Saliha Đuderija i dr.

¹⁰ S.Milosavljević, M. "Devijacije i društvo", Draganić, Beograd 2003

¹¹ Smjernice o postupanju Centara za socijalni rad sa žrtvama trgovanja ljudima, Ministarstvo sigurnosti BiH, Catholic Relief Services, Sarajevo, 2010.

sličnim ropstvu, služenja pod prinudom ili uklanjanja organa. Izraz trgovina ljudima isto tako obuhvata sljedeće pojmove krivičnih djela koja su predviđena Krivičnim zakonom Bosne i Hercegovine: zasnivanje ropskog odnosa i prijevoz osoba u ropskom odnosu, krijumčarenje osoba, međunarodno vrbovanje radi prostitucije i nezakonito uskraćivanje identifikacijskih dokumenata. Također obuhvata krivična djela trgovine ljudima koja su predviđena krivičnim zakonima entiteta i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine radi vršenja prostitucije, iskorištavanje djece u svrhu pornografije, proizvodnja i prikazivanje dječije pornografije, navođenje na prostituciju i upoznavanje djeteta sa pornografijom.

Državni, entitetski, kantonalni i općinski organi i institucije označavaju institucije u Bosni i Hercegovini koje imaju zakonom propisane nadležnosti da koordiniraju ili provode aktivnosti na prevenciji i suzbijanju trgovine ljudima, odnosno nadležne su za pružanje pomoći i zaštite, kao i djece koja rade i/ili žive na ulici i/ili su zatečena u nekim oblicima i vidovima ekonomske eksploatacije.

Službenim licem, u smislu ovog Uputstva smatra se: lice koje u državnom organu vrši službene dužnosti; izabrano, imenovano ili postavljeno lice u državnom organu, organu lokalne samouprave ili lice koje stalno ili povremeno vrši službene dužnosti ili službene funkcije u tim organima; lice u ustanovi ili drugom subjektu, kojem je povjereno vršenje javnih ovlašćenja, koje odlučuje o pravima, obavezama ili interesima fizičkih ili pravnih lica ili o javnom interesu; i lice kojem je faktički povjereno vršenje pojedinih službenih dužnosti ili poslova (sudija, tužilac, policajac, stručni radnik centra za socijalni rad i dr).

Stručnjak, u smislu ovog protokola, jeste lice koje obavlja stručne poslove u oblasti zaštite djece koja su uključena u život i rad na ulici, a koje nema status službenog lica (zdravstveni radnik, prosvjetni radnik, stručni radnik licenciranog pružaoca usluga socijalne zaštite koji obavlja poslove od značaja za zaštitu djece i dr).

Ovlaštene organizacije su registrirana udruženja ili fondacije (nevladine organizacije) sa kapacitetom za zaštitu i pružanje pomoći žrtvama i svjedocima žrtvama, a koje su zaključile protokol o saradnji u aktivnostima vezanim za borbu protiv trgovine ljudima sa nadležnim institucijama¹². Ovlaštenim organizacijama mogu se smatrati i akreditovane/ licencirane organizacije za pružanje usluga socijalne zaštite, a u skladu sa važećim propisima na teritoriji djelovanja.

Dnevni centar za djecu uključenu u život i/ili rad na ulici i djecu u riziku predstavlja sigurno mjesto gdje se pružaju usluge u oblasti primarne prevencije, ranih intervencija kao i zaštite i reintegracije djece uključene u život i/ili rad na ulici i djece u riziku, a koji je akreditovan za pružanje socijalnih usluga od strane nadležne institucije. Svrha dnevnih centara je obezbijediti što potpunije ostvarivanje prava ove grupe djece izložene različitim vidovima radne i druge vrste eksploatacije, zloupotrebe i nasilja. Putem različitih servisa dnevnog centra, djeca se osnažuju kako bi se adekvatnije i djelotvornije nosila sa razvojnim i životnim izazovima povezujući sve relevantne aktere u zajednici u jedinstvenu mrežu podrške i pomoći porodičnom sistemu i djetetu. Dnevni centri ne propagiraju odvajanje djece od roditelja nego propagiraju jačanje porodice i život djece u porodici¹³

Smještaj u sklonište je aktivnost koja se poduzima nakon identifikacije potencijalne žrtve, komunikacije s nadležnim institucijama i određivanja vrste smještaja i pomoći. Smještaj žrtve trgovine ljudima se po potrebi izvršava u jedno od skloništa kojima rukovode ovlaštene nevladine organizacije ovisno o tome da li se radi o strancu ili BiH državljanu žrtvi.¹⁴ Sve nevladine organizacije koje imaju potpisan protokol sa nadležnim ministarstvom, vrše zbrinjavanje punoljetnih i maloljetnih osoba, 24 sata na dan.

---

¹² Smjernice o postupanju regionalnih monitoring timova za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini, Ministarstvo sigurnosti BiH, Catholic Relief Services BiH, 2010

¹³ Priručnik „Najbolje prakse u radu dnevnih centara za djecu koja žive i rade na ulici i djecu u riziku“, Save the Children, januar 2016.

¹⁴ Smjernice o postupanju centara za socijalni rad sa žrtvama trgovine ljudima, Ministarstvo sigurnosti BiH, Catholic Relief Services, BiH, 2010.

Voditelj slučaja u nevladinoj organizaciji¹⁵ je osoba, stručni radnik, profesionalac, zaposlena u skloništu nevladine organizacije koja pruža smještaj žrtvi trgovine ljudima koja posjeduje adekvatna znanja za uspješno provođenje direktne asistencije žrtvama i potencijalnim žrtvama trgovine ljudima.

Voditelj slučaja u centru za socijalni rad¹⁶ je osoba zaposlena u centru za socijalni rad, stručni radnik, profesionalac, primarno socijalni radnik ili psiholog koji posjeduje adekvatna znanja za uspješno provođenje direktne asistencije žrtvama trgovine ljudima.

III. PREVENTIVNE MJERE I AKTIVNOSTI RANE INTERVENCIJE I PODRŠKE DJECI KOJA SU UKLJUČENA U ŽIVOT I RAD NA ULICI I NJIHOVIM PORODICAMA

Institucije, ustanove i organizacije obuhvaćene ovim Uputstvom, treba da djeluju proaktivno i sprovede odgovarajuće preventivne aktivnosti u cilju sprječavanja situacija života i rada djece na ulici koje ugrožavaju blagostanje, život i razvoj djeteta. Preventivne mjere treba da omoguće da djeca razviju vještine potrebne za koristan život i rad u društvu, i da obezbijede uključenost u obrazovanje i društvene tokove djece koja su izložena rizicima. Preventivni programi treba da, kad god je to moguće, budu multisektorski i da doprinose očuvanju podsticajnog okruženja za život i razvoj djeteta.

IV. PROCEDURA ZAŠTITE DJECE KOJA SU UKLJUČENA U ŽIVOT I RAD NA ULICI

4.1. Prepoznavanje i prijavljivanje slučajeva djece uključene u život i rad na ulici

Svaki pojedinac koji u svom okruženju primjeti dijete za koje vjeruje da je uključeno u život i potencijalno škodljiv rad na ulici, treba da o tome odmah obavjesti policiju na broj 122 ili dolaskom do najbliže policijske stanice, dok je prijavu moguće uputiti putem **anonimnog** i besplatnog telefonskog broja „Krimolovci“ – 080 020 505, a u slučaju sumnje na trgovinu djecom u svrhu ekonomske ili drugih vidova eksploatacije putem web stranice <http://www.sipa.gov.ba/hr/kontakt>. Dužnost da prihvati prijavu ima i centar za socijalni rad nadležan za postupanje na teritoriji na kojoj je dijete zatečeno.

Ukoliko je slučaj prijavljen od strane službenog lica ili drugog stručnjaka iz sistema zaštite (npr. inspektor rada, zdravstveni radnik, prosvjetni radnik, stručni radnik u sistemu socijalne zaštite i dr), potrebno je da to lice sačini i službenu zabilješku, pri čemu se takvo dokumentovanje stanja djeteta i drugih relevantnih okolnosti rukovodi gore navedenim kriterijumima.

4.2. Prijavljivanje krivičnih djela i prekršaja i drugih nezakonitih postupanja

Ukoliko u pogledu ponašanja i aktivnosti u vezi sa djetetom koje je uključeno u život i/ili rad na ulici postoje elementi krivičnog djela za koje se goni po službenoj dužosti (npr. zapuštanje i zlostavljanje maloljetnog lica, trgovina ljudima i drugo), svi državni i drugi organi, pravna i fizička lica koja su o tome obavještana ili za

¹⁵ Smjernice o postupanju centara za socijalni rad sa žrtvama trgovine ljudima, Ministarstvo sigurnosti BiH, Catholic Relief Services BiH, 2010

¹⁶ Smjernice o postupanju centara za socijalni rad sa žrtvama trgovine ljudima, Ministarstvo sigurnosti BiH, Catholic Relief Services BiH, 2010

krivično djelo saznaju na drugi način, dužna su da podnesu izvještaj, odnosno dostave informaciju nadležnom tužiocu. Podnosilac izvještaja, odnosno informacije, treba da navede dokaze/informacije koji su mu poznati, a kako bi predstavnici agencije za sprovedbu zakona poduzeli mjere da bi se sačuvali tragovi krivičnog djela, predmeti na kojima je ili pomoću kojih je učinjeno krivično djelo, i drugi dokazi.

Ukoliko je krivična prijava podnešena policiji, predstavnik agencije za sprovedbu zakona (policijski službenik) dužan je da primi takvu prijavu i da je odmah dostavi nadležnom tužiocu. Ukoliko u pogledu ponašanja i aktivnosti u vezi sa djetetom koje je uključeno u život i/ili rad na ulici postoje elementi prekršaja (npr. prosjačenje, uključenost u prostituciju odraslog lica u pratnji djeteta i sl.), zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka protiv punoljetne osobe koja je uključena u aktivnost, podnosi ovlaštenu organ ili oštećeni.

Pravo i dužnost da obavijeste tužioca ili organ starateljstva o razlozima za zaštitu prava djeteta imaju sve dječije, zdravstvene i obrazovne ustanove ili ustanove socijalne zaštite, pravosudni i drugi državni organi, udruženja i građani.

4.3. Postupanje predstavnika agencija za sprovedbu zakona nakon prijavljivanja slučaja

Ukoliko preliminarni podaci iz prijave ukazuju da je dijete stvarna ili potencijalna žrtva krivičnog djela ili prekršaja sa elementima eksploatacije, zlostavljanja ili zanemarivanja, kao i u drugim slučajevima u kojima je djetetu potrebno obezbjediti zaštitu, na lice mjesta dolazi najbliža policijska patrola. Dovođenje djeteta do službenih prostorija policije ili drugih organa i organizacija obavljaju svi policijski službenici, odnosno oni koji su najbliži mjestu u trenutku pronalaska djeteta, nakon čega se pristupa provjeri ili utvrđivanju identiteta.

Prvi kontakt sa djetetom, nakon izlaska na teren, treba da omogući početnu procjenu stanja djeteta i drugih okolnosti relevantnih za pružanje adekvatne zaštite djetetu u saradnji sa drugim stručnjacima i službama u sistemu zaštite. Prilikom prvog kontakta sa djetetom, ovlašteno službeno lice nastoji da uspostavi odnos povjerenja. Potrebno je da se predstavi djetetu, da mu objasni razloge za razgovor, kao i šta će se desiti nakon obavljenog razgovora.

Ukoliko je dijete zatečeno sa odraslom osobom, ovlašteno službeno lice će provjeriti, odnosno utvrditi identitet te osobe i sa njom posebno obaviti razgovor kako bi, pre svega, provjerilo informacije i okolnosti na zatečenu situaciju.

Na osnovu razgovora sa djetetom, opservacije opšteg stanja djeteta i okruženja u kome se nalazi, ovlašteno službeno lice na terenu procjenjuje:

1. da li se radi o djetetu uključenom u život i potencijalno škodljiv, štetan ili opasan rad na ulici?
2. da li postoji sumnja da je dijete potencijalna žrtva trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije?
3. da li se dijete nalazi u riziku po zdravlje i razvoj?
4. da li je djetetu potrebna medicinska pomoć?
5. da li je djetetu potrebno osigurati sigurnost?
6. da li okolnosti ukazuju na postojanje krivičnog djela ili prekršaja?
7. da li je potrebno odmah obavijestiti centar za socijalni rad ili drugi organ u sistemu zaštite?
8. da li je centar za socijalni rad ili drugi organ u sistemu zaštite prethodno postupao i imao saznanja o navedenom djetetu i porodici?

Kada se utvrdi da je u pitanju dijete uključeno u život i/ili rad na ulici, u svim situacijama u kojima je potrebno osigurati sigurnost djeteta i preduzeti druge policijske mjere i radnje, ovlašteno službeno lice u skladu sa svojim nadležnostima sve aktivnosti poduzima uz asistenciju centra za socijalni rad, a može konsultovati i bilo koju licenciranu ustanovu ili pružaoca usluga socijalne zaštite koji se bave djecom i mladima, koje potom preduzimaju mjere iz njihove nadležnosti.

Istovremeno, ovlašteno službeno lice je dužno da obavjesti centar za socijalni rad o svakom slučaju kada je utvrđeno da je dijete uključeno u život i rad na ulici, osim kada su u pitanju djeca koja obavljaju rad u kontrolisanom okruženju i pod kontrolom nadležnih službi.

Kada ovlašteno službeno lice uoči da dijete ima povrede ili da je u lošem zdravstvenom stanju, obavještava službu Hitne pomoći, kao i nadležni centar za socijalni rad.

Kada se na osnovu obavljenog razgovora sa djetetom i obezbjeđenih dokaza utvrdi da postoje osnovi sumnje da je izvršeno krivično djelo sa elementima eksploatacije, zlostavljanja ili zanemarivanja na štetu djeteta, agencija za sprovedbu zakona (policija) o tome odmah obavještava nadležnog tužioca i podnosi mu krivičnu prijavu ili izvještaj. Istovremeno, agencija za sprovedbu zakona (policija) odmah obavještava i nadležni centar za socijalni rad, sa sumnjom da je dijete potencijalna žrtva trgovine ljudima. Ovlaštena službena lica dužna su da postupe po nalogu ili zahtjevu nadležnog tužioca i da mu dostave krivičnu prijavu ili izvještaj.

Ako ovlašteno lice nakon procjene ustanovi da nije u pitanju dijete uključeno u život i/ili rad na ulici, ili dijete koje je ugroženo drugim okolnostima, obustaviće dalje postupanje u konkretnom slučaju.

4.3.1. Primjena policijskih ovlaštenja

U vršenju poslova policija primjenjuje zakonom predviđena policijska ovlaštenja radi osiguranja sigurnosti i zaštite djeteta (upozorenje i naređenje, utvrđivanje identiteta, dovođenje, prikupljanje obavještenja, oduzimanje predmeta i dr). Primjena policijskih ovlaštenja prema djetetu koje je uključeno u život i/ili rad na ulici uvijek se rukovodi principima srazmjernosti i cjelishodnosti.

U situacijama kada na terenu nije moguće utvrditi identitet djeteta i odraslih osoba u njihovoj pratnji, ili pribaviti druge podatke, potrebno je obezbjeđiti dovođenje u službene prostorije policije. Razgovor sa djetetom obavlja ovlašteno službeno lice koje je završilo obuku iz oblasti prava djeteta i maloljetničkog krivičnog prava, u prisustvu roditelja ili staratelja, a ukoliko oni nisu dostupni ili se sumnja da su izvršili krivično djelo na štetu svog djeteta, obezbjeđuje se prisustvo predstavnika organa starateljstva koji će po potrebi preduzimati mjere iz svoje nadležnosti. U službenim prostorijama agencije za sprovedbu zakona (policije) ovlašteno službeno lice informiše dijete i njegove roditelje odnosno staratelje o mjerama i radnjama koje će preduzeti, kao i o pravima i službama socijalne zaštite koje im stoje na raspolaganju radi pružanja pomoći i podrške. U službenim prostorijama dijete se može samo privremeno zadržati, do dolaska roditelja, staratelja ili odgovornog lica iz ustanove za smještaj korisnika odnosno centra za socijalni rad, koji dijete preuzimaju.

Ukoliko službeno lice na terenu utvrdi da dijete svojim ponašanjem može da dovede u opasnost svoju sigurnost ili da ugrozi javni red, upozoriće dijete na posljedice takvog ponašanja i narediti mu da prestane sa ponašanjem koje nije dopušteno i kojim ugrožava sebe (recimo, narediće djetetu da se skloni sa prometne raskrsnice na kojoj pere stakla). Upozorenje mora biti dato na način koji je prilagođen uzrastu djeteta, kako bi dijete moglo da razumije zbog čega njegovo ponašanje i okolnosti u kojima se nalazi mogu ugroziti njegovu sigurnost i prouzrokovati druge štetne posljedice. Prilikom izdavanja naređenja, službeno lice će djetetu predočiti i mjere koje mogu biti preduzete ukoliko se ne ponaša u skladu sa naređenjem.

4.4. Postupanje centra za socijalni rad nakon prijavljivanja slučaja

4.4.1. Prijavljivanje centru za socijalni rad i prijem prijave

Centri za socijalni rad u BiH imaju značajnu ulogu u prevenciji i kooordiniranju/organizovanju aktivnosti i/ili mreže za otkrivanje i prikupljanje podataka o zlostavljanoj i zanemarenoj djeci, što uključuje i djecu uključenu u život i potencijalno ili stvarno škodljiv i opasan rad na ulici, i ključnu ulogu u sprovođenju centralnog postupka procjene rizika i potreba djeteta, organizovanju specijalizovane procjene, planiranju zaštitnog procesa i tretmana, u primjeni mjera socijalne zaštite i mjera porodičnopravne zaštite iz nadležnosti organa starateljstva, kao i u davanju inicijativa za pokretanje sudskih postupaka.

Tokom uobičajenog radnog vremena, prijava se podnosi centru za socijalni rad na čijoj teritoriji je dijete zatečeno.

Građani koji podnose prijavu mogu da se opredjele da ostanu anonimni. U tim okolnostima potrebno je postaviti dodatna podpitanja, da bi se prikupio što veći broj informacija na osnovu kojih će se donijeti adekvatne početne odluke.

Ukoliko rezultati prijemne procjene ukazuju da je uočena potreba za neodložnom intervencijom, što je očekivano u značajnom broju slučajeva djece uključene u život i/ili rad na ulici, potrebno je **odmah obavijestiti** policiju, podijeliti informacije i rezultate prijemne procjene i tražiti njihovu reakciju. Istovremeno, u centru se određuje stručni radnik ili radnici koji će organizovati neodložnu intervenciju, i omogućiti koordiniranu intervenciju centra i policije, a po potrebi hitne pomoći ili sl.

U svim situacijama u kojima postoje pokazatelji eksploatacije i trgovine djecom, stručni radnik centra je dužan da neodložno obavijesti nadležnu agenciju za sprovedbu zakona (policijsku agenciju) i Službu za poslove sa strancima, ukoliko se radi o strancu potencijalnoj žrtvi.

Navedena procedura prijema realizuje se i kada policija ili bilo koja druga nadležna institucija prijave slučaj centru za socijalni rad.

Neodložan izlazak radnika centra za socijalni rad na lice mjesta, potrebno je obezbjediti u sljedećim slučajevima:

- 1) sve situacije djece uključene u život i/ili rad na ulici mlađe od 7 godina;
- 2) sve situacije djece uključene u život i/ili rad na ulici u kojima je dijete zatečeno u nesigurnim okolnostima ili izloženo situacijama u kojima može doći do povrede djeteta (što obuhvata i situacije u kojima je dijete 7-14 godina nađeno bez adekvatnog nadzora);
- 3) sve situacije djece uključene u život i/ili rad na ulici u kojima je dijete povrijeđeno ili očigledno zdravstveno ugroženo;
- 4) sve situacije djece uključene u život i/ili rad na ulici u kojima postoje pokazatelji eksploatacije, trgovine djecom ili uključenosti djece u kriminalne aktivnosti;
- 5) sve situacije djece uključene u život i/ili rad na ulici u kojima ona saopštavaju da ne mogu ili ne žele da se vrate u biološku ili hraniteljsku porodicu ili ustanovu socijalne zaštite; i
- 6) druge situacije koje zahtijevaju neodložno reagovanje centra za socijalni rad.

Nakon neodložnog izlaska na lice mjesta (bilo da je u pitanju ulica, stanica policije, prihvatilište/dnevni centar, zdravstvena ustanova), stručni radnik centra za socijalni rad, nakon stručne procjene, može da donese jednu od sljedećih odluka:

- nisu potrebne dalje aktivnosti, dijete je sigurno, a nema indicija da mu je ugroženo zadovoljavanje potreba, zdravlje i razvoj;
- informisanje i ukazivanje djetetu, roditelju ili staratelju na aktivnosti koje je potrebno preduzeti zbog sigurnosti djeteta, ili upućivanje na ostvarivanje prava iz socijalne zaštite ili na druge službe, nakon čega obično slijedi upućivanje informacija nadležnom centru za socijalni rad i pokretanje daljih procedura koje su propisane standardima za vođenje slučaja;
- preduzimanje mjera za neodložnu zaštitu djeteta, što može da obuhvata i postavljanje privremenog staratelja (po skraćenom postupku), osiguranje sigurnog smještaja djetetu kod roditelja, srodnika, u prihvatilištu, sigurnoj kući, hraniteljskoj porodici ili ustanovi za smještaj (na osnovu privremenog zaključka), upućivanje na medicinsko zbrinjavanje ili liječenje. Nakon toga obavezno slijedi upućivanje informacija nadležnom odjeljenju centra za socijalni rad i pokretanje daljih procedura koje su propisane standardima za vođenje slučaja.

Ukoliko se dijete nalazi u neposrednoj opasnosti van mjesta svog prebivališta, a za očekivati je da će se, zbog vremena potrebnog za dostavljanje obavještenja nadležnom centru za socijalni rad, osujetiti ili ozbiljno ugroziti mogućnost odgovarajućeg (često neodložnog) reagovanja, informacija o potrebi preduzimanja neodložnih mjera zaštite djeteta dostavlja se centru za socijalni rad na čijoj teritoriji je dijete zatečeno. Nakon realizacije odgovarajućih mjera, centar za socijalni rad na čijoj teritoriji je dijete zatečeno, u najkraćem roku obavještava centar na čijoj teritoriji dijete ima prebivalište o preduzetim mjerama.

4.4.2. Prijem prijave van radnog vremena centra za socijalni rad

Centar za socijalni rad, u skladu sa propisanim standardima i svojim nadležnostima, ima organizovan prijem prijava van redovnog radnog vremena (uključujući i u noćnim satima), što obezbeđuje 24-satnu dostupnost dežurnih radnika. Dostupnost dežurnih radnika je potrebno unaprijediti obzirom da je preporučljivo distribuirati brojeve mobilnih telefona koji duže dežurni socijalni radnici i/ili distribuirati plan dežurstava (zavisno od toga da li se isti rade na sedmičnoj ili mjesečnoj osnovi).

Radi efikasne i blagovremene zaštite djece uključene u život i rad na ulici, potrebno je unaprijediti multidisciplinarnu saradnju koja je promovirana kroz regionalne monitoring timove, i organizovati saradnju internog tima stručnih radnika koji su uključeni u konkretan slučaj (odgovarajućim brojem dežurnih stručnih radnika sa odgovarajućim ovlašćenjima). Ovo je potrebno kako zbog specifičnosti načina djelovanja nadležnih institucija i ovlašćenih organizacija u slučajevima realizacije aktivnosti u odnosu na djecu koja žive ili rade na ulici (mobilnost i neprepoznatljivost u administrativnom pogledu, siromaštvo i socijalna isključenost, izloženost nasilju i eksploataciji).

NAPOMENA: U smislu realizacije koordinacijskih aktivnosti preporučljivo je organizovati djelovanje i distribuciju informacija kroz regionalne monitoring timove, a koji u skladu sa nadležnostima institucija iz kojih dolaze, postupaju u slučajevima djece koja žive i/ili rade na ulici (moguće i drugim situacijama neodložnih intervencija van radnog vremena), koja ima ovlašćenja za sprovođenje neodložnih intervencija i zadatke: prijem prijava, konsultacije, izlazak na teren, prijemna procjena i priprema početne procjene, preduzimanje neodložnih intervencija, upućivanje na nadležni centar za socijalni rad i druge službe i organe, izveštavanje o rezultatima procjene i preduzetim aktivnostima, saradnja sa drugim službama i organima u preventivnim, zaštitnim i drugim aktivnostima, i vođenje evidencije o sopstvenom radu.

4.4.3. Prvi kontakt centra za socijalni rad sa djetetom uključenim u život i/ili rad na ulici

Podaci koji se prikupljaju tokom prvog kontakta sa djetetom koje je uključeno u život i/ili rad na ulici i od drugih službenih lica, stručnjaka, građana koji imaju saznanja i iz dokumentacije, odnose se na identifikacione podatke, opis stanja djeteta (karakteristike i stanje djeteta), podatke o roditeljima ili drugim starateljima (sa kim dijete živi, ko se stara o njemu, gdje su trenutno roditelji i/ili staratelji), raspoložive informacije o roditeljima i/ili starateljima), podatke o porodici (struktura i funkcionisanje, prihodi, zaposlenost, stambena situacija, odnos sa zajednicom i resursi zajednice, posebno pokazatelji siromaštva, socijalne izolacije, diskriminacije i marginalizacije) te sve druge posebne okolnosti koje mogu uticati na slučaj (okolnosti u kojima je dijete zapaženo na ulici aktuelno i u prošlosti, prisustvo i karakteristike druge djece na ulici i u kući, uočljivo pokazivanje odgovornosti djeteta za drugu djecu ili odrasle, ko je djetetova osoba od poverenja; aktuelni i prethodni kontakt djeteta sa socijalnim službama i organizacijama civilnog društva).

Prilikom prvobitne procjene sigurnosti i rizika kojima je dijete izloženo u situaciji uključenosti u život i/ili rad na ulici, u saradnji sa agencijom za sprovedbu zakona potrebno je utvrditi odnosno razmijeniti raspoložive informacije koje mogu ukazivati na to da li postoje faktori koji trenutno ugrožavaju sigurnost djeteta, kojim neposrednim rizicima je dijete izloženo, da li je neko i ko je odgovoran za dovođenje djeteta u opasnu situaciju,

da li je ta osoba ili osobe prisutna ili se nalazi u neposrednoj blizini, koja intervencija može da osigura sigurnost djeteta, u kom pravcu je potrebno voditi daljnju procjenu.

Važno je da djeca razumiju ko je stručni radnik, razlog za razgovor ili konkretan susret, zašto se postupa na određeni način, šta će se dalje desiti, koje informacije se dijele i zašto. Potrebno je obavezno pitati dijete da li misli da je u opasnosti zbog razgovora sa radnikom centra i prisustva policije.

4.4.4. Početna procjena u centru za socijalni rad

Početna procjena u zaštiti djece uključene u život i/ili rad na ulici od strane centra za socijalni rad odnosi se na osnovne mjere i aktivnosti koje se svakodnevno poduzimaju u centrima a tiču se: uspostavljanja kontakta sa djetetom i porodicom; procjena sigurnosti i rizika u kome se dijete nalazi; procjena eventualnih povreda koje su uočene na djetetu ili djeci u porodici; osiguravanja potrebnih hitnih usluga i mjera za zaštitu djeteta; identifikovanje resursa koji mogu biti upotrebljeni da se dijete zaštiti u porodici; odluka da li je slučaj otvoren za daljnje mjere i usluge centra ili se upućuje na druge službe i konferencija/diskusija slučaja; potrebe za uključivanje drugih nadležnih institucija u slučajevima potrebe asistencije; i postupanja sa djecom uključenom u život i/ili rad na ulici.

Podaci prikupljeni prilikom prvog kontakta se kasnije dopunjuju i sa specifičnim podacima o obrazovanju i obrazovnim potrebama djeteta, emocijama i ponašanju djeteta, identitetu i socijalnoj prezentaciji (posebno razumijevanje djeteta o sopstvenoj uključenosti u rad na ulici), odnosima sa roditeljima, braćom i sestrama i sa vršnjacima (posebno pitanja mogućeg postojanja doživljaja odgovornosti djeteta prema bliskim osobama), vještine brige o sebi (posebno relevantna iskustva vezana za život i rad na ulici), mogućnosti roditelja ili staratelja da odgovore na potrebe djeteta (pružanje osnovne njege, staranje o sigurnosti, podsticaj i podrška za daljnje uključivanje u redovne životne tokove, vođstvo i granice, stabilnost), te ostali pokazatelji stanja porodice i sredine (porodična istorija i funkcionisanje, šira porodica, stanovanje, zaposlenost, prihodi, socijalna integrisanost i resursi zajednice).

Tokom početne procjene i daljnjeg rada na slučaju, voditelj slučaja se u skladu sa nadležnostima konsultuje sa drugim organima, ustanovama i organizacijama radi pružanja adekvatne podrške djetetu i porodici.

4.4.5. Konsultativni sastanak ili konferencija slučaja

Ukoliko okolnosti slučaja ukazuju na potrebu za razmjenom informacija i eventualni prijedlog za hitno postupanje sa djetetom, voditelj slučaja saziva konsultativni sastanak na kome učestvuju odgovarajući stručnjaci iz institucija, ustanova i organizacija na koje se ovo Uputstvo odnosi i koji su obavezani na postupanje u najboljem interesu djeteta a u okviru svojih nadležnosti.

Konsultativni sastanak se zakazuje u slijedećim slučajevima:

- 1) kada je za osiguranje sigurnosti ili rješavanje nepovoljne životne situacije djeteta koje živi ili radi na ulici ili je zatečeno u nekom vidu ekonomske eksploatacije neophodna saradnja odgovarajućih službi u Bosni i Hercegovini;
- 2) kada je radi postupaka usmjerene ili specijalizovane procjene potrebno obezbijediti saradnju i koordinaciju više organa, ustanova i organizacija;
- 3) da bi se precizno odredilo šta, ko, kada i gde treba da preduzme i kada je potrebno obezbjeđenje i prikupljanje potrebnih informacija za daljnji tok i rad nadležnih institucija.

Cilj konsultativnog sastanka je razmjena informacija i dogovor o zajedničkoj strategiji rada, odnosno o sinhronizaciji rada predstavnika institucija. Svim pozvanim učesnicima konsultativnog sastanka ili konferencije slučaja biće dostavljen zapisnik sa sastanka i prilagođen plan usluga i mjera zaštite.

4.4.6. Planiranje usluga i mjera

Tokom planiranja i daljnjeg rada u slučajevima djece uključene u život i/ili rad na ulici, voditelj slučaja u saradnji sa drugim stručnjacima koristi i mobilize sve resurse zajednice za unapređenje stanja djeteta i porodice, a posebnu pažnju poklanja aktivnostima i informacijama u situacijama i oblastima koji su tokom postupka procjene prikupljani kao podaci dobiveni prilikom prvog kontakta sa djetetom.

Prilikom izbora intervencija, usluga socijalne zaštite i mjera porodičnogpravne zaštite iz nadležnosti organa starateljstva, pored pomoći i podrške u ostvarivanju prava i korištenju resursa zajednice, voditelj slučaja se rukovodi principima najmanje restriktivne intervencije, uz puno i u najvećoj mogućoj mjeri saradničko učešće djeteta i porodice u postavljanju ciljeva i planiranju usluga.

4.5. Postupanje nadležnih institucija i ovlaštenih organizacija u aktivnostima koje se odnose na djecu uključenu u život i/ili rad na ulici

Obzirom da se Uputstvom opisuju aktivnosti nadležnih institucija koje u skladu sa svojim primarnim nadležnostima dolaze u dodir sa djecom uključenom u život i/ili rad na ulici, a u cilju unapređenja saradnje istih u okviru regionalnih monitoring timova, posebnu pažnju potrebno je posvetiti djeci koja su u riziku da postanu žrtve trgovine ljudima. U prevenciji ove pojave veliku ulogu imaju dnevni centri za djecu uključenu u život i/ili rad na ulici.

Svrha ovog dnevnog centra je doprinos obezbjeđivanju što potpunijeg ostvarivanja prava ove grupe djece, izložene raznim vidovima radne eksploatacije, nasilju, nekom drugom vidu eksploatacije, ili djece u riziku da postanu djeca ulice. Dnevni centar je sigurno mjesto za djecu ulice, gdje se adekvatno i interventno reaguje na akutni problem djeteta, obezbjeđuje se pristup uslugama socijalne i zdravstvene zaštite, školskom sistemu, te se promovira i štite dječija prava, pruža psihosocijalna pomoć i podrška, djeci koja dobrovoljno koriste uslugu. Usluga dnevnog centra za djecu ulice dostupna je najmanje osam sati dnevno tokom pet dana u sedmici.

Djeca pripadnici korisničke grupe dolaze u dnevni centar dobrovoljno, sama ili u pratnji, po uputu druge službe ili bez njega i koriste uslugu dok za njom imaju potrebu i želju. Djetetu se obezbjeđuje aktivno učestvovanje u procjeni, planiranju i realizaciji usluge, u skladu sa mogućnostima i kapacitetima djeteta.

Organizacije koje vode dnevne centre aktivno su uključene u preventivne aktivnosti regionalnih monitoring timova, a potrebno je dodatno unaprijediti saradnju sa ostalim nadležnim institucijama u pogledu prepoznavanja indikatora trgovine ljudima, komunikacije i koordinacije.

Kada stručnjak dnevnog centra identificira i prepozna određene indikatore prema kojima je dijete uključeno u život i/ili rad na ulici u riziku da postane potencijalna žrtva trgovine ljudima, dužan je preduzeti sve neophodne mjere kako bi to dijete bilo adekvatno zaštićeno i zbrinuto. Ukoliko u toku svakodnevnog obavljanja aktivnosti djece uključene u rad dnevnih centara stručnjak uoči neke indikatore i eventualna ponavljanja u radu i/ili boravku djece na ulici, potrebno je da sva saznanja i informacije proslijedi ostalim nadležnim institucijama i ovlaštenim organizacijama. Ovdje se prvenstveno radi o djeci koja su odedeni vremenski period izložena oblicima eksploatacije, a gdje redovna saradnja sa centrima za socijalni rad u vidu posmatranja i praćenja porodice, te pojačan nadzor porodice od strane centra za socijalni rad nije rezultirala nekim promjenama, te je potrebno poduzeti daljnje mjere i intervencije¹⁷ za asistenciju djetetu.

U cilju osiguranja hitne i efikasne pomoći djetetu, službenik profesionalac će preduzeti sljedeće intervencije¹⁸:

- kontaktiranje nadležnih institucija (otkrivanje, razgovor, procjena slučaja, prijavljivanje),
- saradnja sa nadležnim institucijama i ovlaštenim organizacijama tokom otkrivanja i identifikacije,

¹⁷ Smjernice o postupanju centara za socijalni rad sa žrtvama trgovine ljudima, Ministarstvo sigurnosti BiH, Catholic Relief Services BiH, 2010

¹⁸ Intervencije su određene Smjernicama o postupanju regionalnih monitoring timova za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini, dostupne na

<http://www.bihat.ba/images/pdf/Literatura/Smjernice%20o%20postupanju%20Regionalnih%20monitoring%20timova.pdf>

- rehabilitacija,
- repatrijacija,
- resocijalizacija, i
- reintegracija.

4.6. Kontaktiranje nadležnih institucija

Tokom procesa identifikacije, dijete (potencijalna žrtva) može imati potrebu za ukazivanjem hitne medicinske pomoći usljed fizičkih povreda zadobijenih tokom procesa eksploatacije ili nekih drugih zdravstvenih poteškoća koje ispoljava ili su vidljive u trenutku obavljanja razgovora. Usljed navedenog, dijete se može osjećati nelagodno, nervozno i ugroženo od strane osoba koje joj pokušavaju pomoći, što će onemogućiti bilo kakav razgovor.

U slučaju potrebe za medicinskom pomoći, nju treba osigurati djetetu prije obavljanja informativnog razgovora. Potrebno je kontaktirati nadležnu medicinsku ustanovu radi ukazivanja neophodne medicinske pomoći, stabilizacije stanja djeteta i njenog daljnjeg davanja iskaza. Uzimanje iskaza se treba nastaviti nakon što dijete fizički i psihički bude sposobna za razgovor.

Nezavisno od uzrasta djeteta, u slučaju postojanja osnovane sumnje da se radi o djetetu potencijalnoj žrtvi trgovine ljudima, kontaktiraju se sljedeće nadležne institucije:

- Dijete strani državljanin: obavještava se mjesno nadležan Terenski centar Službe za poslove sa strancima (TC SZPSS). U nemogućnosti njegovog kontaktiranja, obavještava se SIPA ili mjesno nadležna policija;
- Dijete državljanin BiH: obavještava se mjesno nadležna policija ili tužilaštvo ili regionalni ured SIPA-e;
- Maloljetna osoba (strani državljanin ili BiH državljanin): obavezno se obavještava i nadležni regionalni ured SIPA-e.

U skladu sa obavezama koje je BiH preuzela potpisivanjem i ratificiranjem međunarodnih dokumenta koji se odnose na poštovanje ljudskih prava, svaka (potencijalna) žrtva trgovine ljudima a posebno dijete ima pravo i mogućnost korištenja pravne pomoći tokom razgovora sa predstavnicima nadležnih institucija, te tokom daljnjeg procesa ukazivanja pomoći, zbrinjavanja i reintegracije.

Centar za socijalni rad, kao i sve ostale nadležne institucije i organizacije u BiH, prilikom razgovora sa djetetom potencijalnom žrtvom trgovine treba osigurati prisustvo pravnog savjetnika. Kada se radi o maloljetnoj osobi, službenik centra će izvršiti procjenu trenutka uključivanja pravnog savjetnika osim kada se radi o djetetu potencijalnoj žrtvi stranom državljaninu, kada je neophodno odmah osigurati prisustvo savjetnika. Besplatna pravna pomoć djeci žrtvama trgovine ljudima u BiH može se osigurati posredstvom pravne službe centra za socijalni rad, udruženja koje je potpisnik Protokola sa Ministarstvom sigurnosti BiH i ostalih dostupnih vidova besplatne pravne pomoći.

Kontaktiranje nevladinih/ ovlaštenih organizacija koje su u mogućnosti asistirati u smještaju djeteta potencijane žrtve će se izvršiti nakon ostvarivanja kontakta sa nadležnim institucijama i pravnim savjetnikom, u cilju organizacije zbrinjavanja djeteta, i to:

- dijete potencijalna žrtva strani državljanin: kontaktiranje nevladine organizacije za smještaj žrtava stranih državljana može se izvršiti isključivo u saradnji s nadležnim terenskim centrom Službe za poslove sa strancima, koji će u saradnji s policijom i tužilaštvom izvršiti procjenu sigurnosne situacije u konkretnom slučaju i izvršiti odabir sigurne kuće (NVO) za smještaj;
- dijete potencijalna žrtva državljanin BiH: odabir sigurne kuće za smještaj vrši interni tim centra za socijalni rad koji u saradnji s nadležnom policijom i/ili tužilaštvom vrši procjenu sigurnosne situacije.

4.7. Saradnja sa nadležnim institucijama tokom otkrivanja I identifikacije

Centar za socijalni rad predstavlja ključnu instituciju koja će zastupati i štiti prava djeteta (maloljetne) žrtve. Usljed toga je veoma važno da saradnja i komunikacija dnevnih centara i centara za socijalni rad u procesu asistencije djeci potencijalnim žrtvama bude pravovremena, jasna, dvosmjerna i efikasna.

Centar za socijalni rad ima osnovnu ulogu u postupku ispitivanja djeteta žrtve i osiguravanju adekvatnog tretmana djeteta potencijalne žrtve trgovine ljudima tokom svih postupaka koji će se voditi u policiji, tužilaštvu i na sudu. Imenovani staratelj treba biti prisutan tokom svakog razgovora kojeg sa djetetom žrtvom vode policijski i drugi službenici, pri čemu treba osigurati zaštitu privatnosti i identiteta djeteta. Psihološka priprema djeteta potencijalne žrtve za davanje iskaza je obaveza nadležnog centra za socijalni rad. Ako je dijete smješteno u sigurnu kuću koja nije u istoj općini kao i nadležni centar, priprema za svjedočenje će se organizirati u koordinaciji sa voditeljem slučaja u sigurnoj kući (nevladinoj organizaciji).

U slučaju potrebe, dijete potencijalna žrtva trgovine smješta se u sklonište (sigurnu kuću), a voditelj slučaja u centru za socijalni rad ostaje u kontaktu sa nadležnim voditeljem slučaja u sigurnoj kući (nevladinoj organizaciji) radi učešća u izradi planova reintegracije, rehabilitacije i resocijalizacije, razmjene informacija o slučaju, planiranja neophodnih intervencija, praćenja toka rehabilitacije, te pružanja podrške žrtvi trgovine, posebno kada se radi o maloljetnim osobama.

Kako se većina spomenutih procesa realizira tokom boravka djeteta u skloništu, izuzetno je važna saradnja i komunikacija voditelja slučaja iz centra za socijalni rad i sigurne kuće tokom cjelokupnog procesa zbrinjavanja i pomoći, jer će se jedino na taj način osigurati adekvatna resocijalizacija djeteta potencijalne žrtve, a posebno u slučaju uključenja dnevnog centra u postupak resocijalizacije.

Privremeni staratelj u svim fazama procesa ima odgovornost da zastupa i štiti prava djeteta žrtve i punoljetne osobe kojoj je staratelj po bilo kojem osnovu.

Uloga privremenog staratelja je da, tokom cjelokupnog procesa asistencije djetetu potencijalnoj žrtvi, pravovremeno komunicira sa nadležnim institucijama i obavještava ih, ili traži njihov angažman, pomoć i savjet pri organizaciji aktivnosti neophodnih u procesu asistencije žrtvi.

4.8. Rehabilitacija

Tokom smještaja djeteta potencijalne žrtve, sve nadležne institucije i organizacije zajednički pripremaju plan reintegracije. Ovaj plan uključuje planove rehabilitacije, repatrijacije i resocijalizacije. Kada su u pitanju stranci djeca potencijalne žrtve trgovine ljudima, ovaj plan uključuje rehabilitaciju tokom boravka u BiH i repatrijaciju u zemlju porijekla. Kada se radi o djeci domaćim žrtvama, ovaj plan obavezno uključuje rehabilitaciju i resocijalizaciju, a u slučajevima povratka djece žrtava državljana BiH iz inostranstva u BiH kao zemlju porijekla, sačinjava se i plan njihove repatrijacije u BiH.

Najoptimalniji standard koji se može primijeniti kako bi se dijete žrtva trgovine trajno zbrinula je priprema individualnog plana reintegracije za dijete potencijalnu žrtvu. Djetetu potencijalnoj žrtvi je neophodna pomoć tokom realizacije individualnog plana. Potrebno je pratiti odvijaju li se aktivnosti ka postizanju postavljenog cilja. U ovom planu aktivnosti su međusobno povezane od prve podrške, preko terapijskog rada, do trenutka kada je dijete žrtva dovoljno osnažena i spremna za kreiranje plana repatrijacije ili resocijalizacije

4.9. Repatrijacija

Ove aktivnosti se provode nakon ili tokom procesa rehabilitacije djeteta žrtve, koji se u tom slučaju nastavlja u zemlji porijekla. Repatrijacija predstavlja aktivnost koja se provodi za djecu strance žrtve identificirane u BiH koji se tom prilikom vraćaju-repatriraju u svoje zemlje porijekla, odnosno za djecu žrtve državljanke BiH koje su identificirane kao takve u inostranstvu, te se vraćaju u BiH kao svoju zemlju porijekla.

Kada se radi o djetetu domaćoj potencijalnoj žrtvi trgovine ljudima, postupak repatrijacije se provodi samo u slučaju da je državljanin BiH identificiran kao dijete žrtva trgovine u drugoj zemlji, pri čemu se repatrijacija

takve osobe vrši u BiH kao zemlju porijekla.

Centar za socijalni rad tokom procesa repatrijacije treba ostvariti komunikaciju i razmjenu podataka sa svim akterima uključenim u proces povratka djeteta žrtve u zemlju porijekla, s ciljem njenog adekvatnog prihvata, zbrinjavanja i pomoći. Pri tome je potrebno ostvariti kontakt i sa nadležnim centrima za socijalni rad u inostranstvu, s ciljem utvrđivanja okolnosti u kojima je dijete žrtva trgovana, moguće umiješanosti porodice u proces trgovine, zdravstvenog i psihičkog stanja djeteta žrtve, uslovima povratka, potrebe za pratnjom, potrebe za privremenim smještajem po povratku i sl. Voditelj slučaja u centru za socijalni rad također ima obavezu saradnje sa nadležnim zaposlenim u Međunarodnoj organizaciji za migracije (IOM), radi sačinjavanja individualnog plana repatrijacije koji uključuje organizaciju procesa putovanja i prateću dokumentaciju.

Tokom cjelokupnog procesa repatrijacije izuzetno je važno da voditelj slučaja u centru za socijalni rad informira dijete žrtvu o provođenju svih planiranih aktivnosti u cilju održavanja osjećaja sigurnosti i povjerenja u procesu, i kao nužan preduslov nastavka rehabilitacije i resocijalizacije po povratku u zemlju porijekla. Nerijetko je neophodno da se tokom cijelog procesa repatrijacije osigura kontinuirana psihološka pomoć i zaštita, što je opet uloga voditelja slučaja u centru za socijalni rad. Sve navedene aktivnosti preporučljivo je razmjeniti sa dnevnim centrima ukoliko se procjeni eventualna asistencija djetetu od strane dnevnog centra.

4.10. Resocijalizacija

Resocijalizacija podrazumijeva proces osnaživanja djeteta potencijalne žrtve za dostojanstven povratak u društvenu sredinu nakon viktimizacije i njihovo osposobljavanje za daljnji život i rad. U te svrhe se zajedno sa djetetom potencijalnom žrtvom sačinjava i provodi individualni plan resocijalizacije koji će djetetu omogućiti trajni povratak u društvo i egzistenciju u njemu. Prilikom sačinjavanja plana, izuzetno je važno da voditelj slučaja u centru za socijalni rad i ostali učesnici u procesu pružanja pomoći djetetu žrtvi koji učestvuju u izradi plana do detalja razrade svaki dio plana i predvide moguće prepreke u njegovoj realizaciji. Centar u saradnji s nadležnim institucijama donosi konačnu odluku o resocijalizaciji djeteta žrtve, koja ne mora uvijek zavisiti od okončanja sudskog postupka.

4.11. Uloga dnevnog centra u navedenim intervencijama

U polju zakonodavnog okvira predviđeno je da se u okviru postojećih ustanova ili kao samostalne ustanove mogu osnovati dnevni centri za djecu uključenu u život i/ili rad na ulici, sigurne kuće i prihvatne stanice za žensku i mušku djecu i omladinu, kao i druge ustanove, te se po potrebi mogu proširiti ili promijeniti djelatnosti postojećih ustanova. U Bosni i Hercegovini od nevladinih organizacija, te u slučaju Sarajeva institucija sistema socijalne zaštite, funkcioniše sedam dnevnih centara za djecu uključenu u život i rad na ulici ili djecu u riziku da to postanu, i to u Sarajevu, Tuzli, Banjoj Luci, Mostaru, Zenici, Brčkom i Bihaću a u pripremi je i otvaranje novog dnevnog centra u Doboju. Centri su namijenjeni djeci koja su u riziku ili su potencijalne žrtve radne eksploatacije i drugih oblika trgovine ljudima, nasilja, kao i djeci koja manifestiraju različite oblike društveno neprihvatljivog ponašanja (skitnje, prosjačenja i sl.). Njihova uloga u prevenciji ekonomske eksploatacije djece i drugih oblika trgovine ljudima, kao i resocijalizaciji djece koja su žrtve ovih djela dobiva sve više na značaju. Uvažavajući princip dobrovoljnosti, centri pružaju djeci prostor u kojem će se osjećati sigurno i zaštićeno i u kojem mogu dobiti podršku i pomoć u skladu sa svojim potrebama. Psiholozi/pedagozi kreiraju individualni plan za svako dijete u pravcu njegove pune socijalizacije i integracije. Kroz strukturirane i standardizirane usluge dnevnog zbrinjavanja djeci se u centrima pruža: pomoć u osiguranju identifikacijskih dokumenata, pristup sistemu socijalne, zdravstvene zaštite i obrazovanja, jedan topli obrok dnevno, održavanje lične higijene (pranje odjeće), razvijanje kulturnih i higijenskih navika i sl. Rad s predškolskom djecom na pripremi za uključivanje u obrazovni proces, podrška u savladavanju školskog gradiva djeci koja su obuhvaćena redovnim obrazovanjem, instruktivna nastava za vanredno polaganje razreda osnovne škole kao i raznolike kreativne, kulturne i društvene aktivnosti značajno doprinose prevenciji, ali i procesu integracije i resocijalizacije djece žrtava eksploatacije, odnosno trgovine ljudima. Terenski rad posebno obučenog stručnog mobilnog tima (socijalni radnik, psiholog i volonteri) omogućava ranu identifikaciju djece koja su radno

eksploatirana ili su u riziku da to postanu, te blagovremenu reakciju i preduzimanje mjera i radnji u cilju adekvatne intervencije u saradnji s nadležnim institucijama. U dnevnom centru roditelji dobijaju odgovarajuću materijalnu pomoć u kriznim situacijama (ogrjev, odjeću/obuću, hranu, lijekove, školski pribor i udžbenike i sl.), a putem savjetodavnih razgovora nastoji se kod istih promijeniti svijest o važnosti obrazovanja i zdravstvene zaštite djece (vakcinacija, zdravstveno osiguranje), o odgovornom roditeljstvu, opasnostima i rizicima skitnje, prosjačenja, prisilnih brakova i drugih oblika eksploatacije djece. Aktivnostima u lokalnoj zajednici putem radionica u obrazovnim ustanovama, javnim tribinama i kampanjama, centri rade na podizanju javne svijesti o pojavnim oblicima štetnog dječijeg rada i kreiranju sistemskih mjera za suzbijanje eksploatacije djece.

U svemu navedenom kao eventualno rješenje po zaključenju slučaja, a u saradnji i po odluci nadležnih institucija, može se kao prijedlog rješenja za daljnje praćenje i rad djeteta organizirati uključenje u aktivnosti i usluge koje obezbjeđuju dnevni centri uz pojačan nadzor porodice od strane centra za socijalni rad, a sve pod uslovom da je omogućen povratak djeteta u matičnu sredinu i porodicu, gdje je prvenstveno važno istaći postupanje u najboljem interesu djeteta i činjenicu da sigurnost djeteta nije ugrožena. U tom dijelu se prepoznaju usluge koje obezbjeđuje i pruža dnevni centar.

V. OSNOVE ZA PRIMJENU UPUTSTVA

5.1. Saradnja – oblici, način i sadržaj

Imajući u vidu nadležnosti i uloge institucija na svim nivoima vlasti u BiH, te nevladinih organizacija aktivnih u borbi protiv trgovine ljudima, a u cilju daljnjeg razvijanja institucionalnih kapaciteta za provođenje pravnog okvira i pružanje adekvatne pomoći i zaštite žrtvama trgovine, u skladu sa članom 22 Pravila o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine uspostavljeni su regionalni monitoring timovi. Pri svom djelovanju, regionalni monitoring timovi postupaju u skladu sa principima i zajedničkim standardima rada koji se odnose na postupak identifikacije, organiziranja zaštite i pomoći, primarne i sekundarne prevencije i ostalih aktivnosti na zaštiti i pomoći žrtvama trgovine i svjedocima žrtvama u BiH koji su utvrđeni *Pravilima o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine* i *Pravilnikom o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima*. Svrha regionalnih monitoring timova je uspostavljanje dodatnih kapaciteta za poboljšanje funkcionalnih veza između nadležnih institucija vlasti i organizacija u BiH koje učestvuju u provođenju aktivnosti na suzbijanju i sprečavanju trgovine ljudima. Kroz institucionaliziranje međusobnih veza neophodna je saradnja svih subjekata uključenih u suzbijanje trgovine ljudima, posebno onih koji djeluju na regionalnom i lokalnom nivou, imajući u vidu činjenicu da su žrtve trgovine ljudima pripadnici regionalnih i lokalnih zajednica gdje skoro isključivo ostvaruju sva svoja prava i obaveze, a da su to u najvećoj mjeri djeca izložena svim vidovima eksploatacije. Stoga, plansko i usklađeno djelovanje regionalnih i lokalnih institucija i organizacija je neophodno da bi se unaprijedio sistem identifikacije žrtava trgovine ljudima i osigurala njihova odgovarajuća rehabilitacija, reintegracija i resocijalizacija te da bi se djelovalo preventivno na uzroke koji dovode do viktimizacije i reviktimizacije žrtava trgovine ljudima. Kroz djelovanje na regionalnom i lokalnom nivou u velikoj mjeri će se obezbjeđiti adekvatan utjecaj i na dostizanje odgovarajućih standarda u zaštiti žrtava te na provođenje aktivnosti i postizanje ciljeva Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini.

Aktivnosti regionalnih monitoring timova podijeljene su na dva dijela. Prvi dio čine aktivnosti usmjerene na planiranje i preduzimanje koordiniranih i usklađenih aktivnosti u kreiranju individualnih programa rehabilitacije, reintegracije i resocijalizacije identificiranih potencijalnih žrtava trgovine ljudima, te zajedničko provođenje takvih programa, odnosno aktivnosti na direktnoj asistenciji žrtvama trgovine ljudima, posebno vodeći računa o potrebama djece potencijalnih žrtava trgovine ljudima. Drugi dio čine aktivnosti na prikupljanju

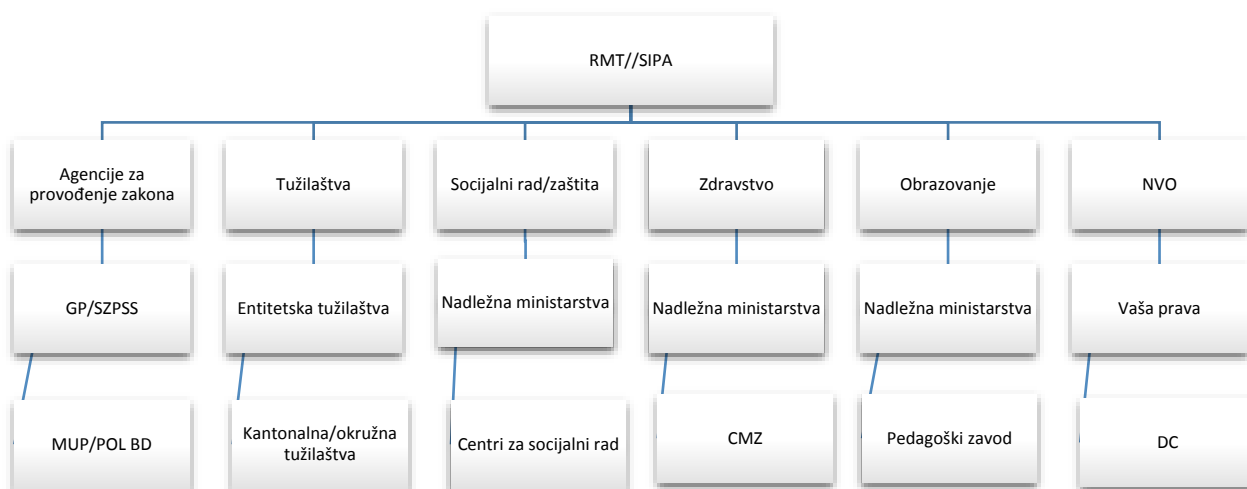
informacija o trendovima trgovine ljudima na svojim područjima i vršenju stalne procjene adekvatnosti pravnog okvira, institucionalnog okvira, ljudskih i drugih kapaciteta za adekvatan odgovor na problem; razvijanju kapaciteta uključenih institucija i organizacija za borbu protiv trgovine ljudima; i provođenju preventivnih aktivnosti usmjerenih na smanjenje rizika za viktimizaciju i reviktimizaciju žrtava, odnosno aktivnosti na provođenju Akcionog plana za sprečavanje trgovine ljudima.

5.2. Referalni sistem

Pravila o zaštiti žrtava trgovine ljudima i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine (Dio prvi – Opće odredbe, član 1) utvrđuju principe i zajedničke standarde rada koji se odnose na postupak identifikacije, organizaciju zaštite i pomoći, primarnu i sekundarnu prevenciju i ostale aktivnosti u vezi sa zaštitom i pružanjem pomoći žrtvama trgovine ljudima i svjedocima žrtvama trgovine ljudima državljanima BiH, a koja su nadležne institucije u BiH i ovlaštene organizacije obavezne provoditi.

Istovremeno, članom 5 ovih pravila utvrđuje se da su sve institucije u BiH, organizacije, pravne i fizičke osobe koje na bilo koji način dođu u dodir sa djetetom koje je izloženo nekom od oblika eksploatacije i nasilja dužne su, bez odlaganja, organu starateljstva dostaviti obavještenje o povredi prava djeteta. Obaveza dostavljanja obavještenja o povredi prava djeteta službi ili centru za socijalni rad odnosi se na Tužilaštvo BiH, tužilaštva entiteta i Brčko Distrikta BiH, policijske službe u BiH i stručne radnike u obrazovno-vaspitnim ustanovama (upravu, nastavnike i pedagošku službu obrazovnih ustanova), zdravstvenim ustanovama, inspekcijским i sanitarnim službama, zavodima za zapošljavanje, matičnim uredima, savjetovalištim, zavodima za zaštitu djece i omladine, domovima za nezbrinutu djecu i omladinu, kao i djecu bez roditeljskog staranja i bilo kojim drugim javnim ili privatnim ustanovama u kojim se djeca zbrinjavaju. U dijelu koji se odnosi na zaštitu (član 8) navedenih pravila osnovni oblici zaštite žrtava i svjedoka žrtava odnose se na: fizičku zaštitu, zaštitu privatnosti i identiteta, pravnu pomoć, socijalnu (obrazovanje i resocijalizaciju) i zdravstvenu zaštitu, posebnu zaštitu djece i zaštitu ugroženih kategorija, kao i osiguranje ostalih potreba radi pružanja odgovarajuće individualne zaštite i pomoći žrtvi i svjedoku žrtvi.

U skladu sa svim navedenim, te **dijelom četvrtim koji se odnosi na koordinaciju aktivnosti (član 22)** na regionalnom nivou po principu organizacije SIPA-e, a u skladu sa nadležnostima lokalnih institucija, uspostavljeni su regionalni timovi za Sarajevo, Mostar, Banja Luku i Tuzlu. Putem regionalnih monitoring timova u proteklom periodu dnevni centri su uključeni u sve aktivnosti Ministarstva sigurnosti BiH, Odsjeka za borbu protiv trgovine ljudima.

U svrhu unošenja podataka o potencijalnim i identificiranim žrtvama trgovine ljudima u jedinstvenu bazu, predstavnici dnevnih centara kao i svi ostali predstavnici institucija i organizacija dužni su dva puta godišnje Odsjeku za borbu protiv trgovine ljudima u Ministarstvu sigurnosti BiH dostavljati popunjene jedinstvene obrasce o svim potencijalnim i identificiranim žrtvama trgovine ljudima, koji se koriste u svrhu pripremanja izvještaja o stanju trgovine ljudima u BiH i planiranja odgovarajućih mjera za suzbijanje trgovine ljudima, a posebno uočenih novih pojava oblika.

Predstavnici dnevnih centara preduzimaju niz intervencija u cilju osiguranja hitne i efikasne pomoći djeci potencijalnim i/ili identifikovanim žrtvama trgovine ljudima. Jedna od njihovih važnih uloga ogleda se u saradnji s nadležnim institucijama tokom otkrivanja, razgovora i prijavljivanja ovih slučajeva, te kontakta sa nadležnim institucijama tokom navedenih intervencija/aktivnosti, odnosno tokom cjelokupnog procesa asistencije djetetu žrtvi trgovine ljudima tokom rehabilitacije, resocijalizacije, repatrijacije i reintegracije. Uloga predstavnika dnevnog centra je da tokom cjelokupnog procesa asistencije djetetu žrtvi trgovine ljudima, pravovremeno komuniciraju sa nadležnim institucijama i obavještavaju ih ili traže njihov angažman, pomoć i savjet pri organizaciji aktivnosti neophodnih u procesu asistencije žrtvi, što je u velikoj mjeri olakšano kroz djelovanje regionalnih monitoring timova.

5.3. Edukacija i praćenje primjene Uputstva

Obzirom na način organizacije i djelovanja regionalnih monitoring timova, a u skladu sa navedenim pravilima i procedurama, edukacije svih imenovanih predstavnika nadležnih institucija i ovlaštenih organizacija će se planirati i organizirati po principu djelovanja regionalnih monitoring timova, a za svaki tim posebno. Istovremeno u nastupajućim aktivnostima koje planira Ministarstvo sigurnosti BiH, Odsjek za borbu protiv trgovine ljudima posebna pažnja će biti usmjerena na dodatno educiranje stručnjaka dnevnih centara i unapređenje njihovih aktivnosti u slučajevima djece koja žive i/ili rade na ulici a potencijalne

su žrtve trgovine ljudima.

Praćenje primjene Uputstva za nadležne institucije i organizacije u regionalnim monitoring timovima u situacijama rada sa djecom uključenom u život i/ili rad na ulici u Bosni i Hercegovini, a koje je pripremljeno uz podršku Save the Children International će se realizirati u okviru redovnih aktivnosti Ministarstva sigurnosti BiH, Odsjeka za borbu protiv trgovine ljudima.

PRILOG

RELEVANTNI ZAKONI:

- Krivični zakon Bosne i Hercegovine, „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10, 40/15;
- Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, „Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, br. 36/03;
- Krivični zakon Republike Srpske, „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10, 01/12, 53/12, 67/13;
- Krivični zakon Brčko Distrikta, „Službeni glasnik Brčko Distrikta“, br. 44/10, 47/11, 9/13, 33/13;
- Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu, „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 36/08, 87/12;
- Pravilnik o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima, „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 49/13;
- Pravila o zaštiti žrtava i žrtava svjedoka trgovine ljudima, državljana Bosne i Hercegovine, „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 66/07.
- Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09;
- Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, „Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, br. 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 09/09, 12/10, 08/13, 59/14;
- Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske, „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 53/12;
- Zakon o krivičnom postupku Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, „Službeni glasnik Brčko Distrikta“, br. 33/13;
- Zakon o radu Brčko Distrikta, „Službeni glasnik Brčko Distrikta“, br. 70/06;
- Zakon o radu Federacije Bosne i Hercegovine, „Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, br. 43/99, 32/00 i 29/03;
- Zakon o radu Republike Srpske, „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 8/00, 40/00, 47/02, 38/03, 66/03 i 20/07;
- Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, „Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, br. 7/14;
- Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, „Službeni glasnik Brčko Distrikta“, br. 44/11;
- Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 13/10;
- Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka, „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 03/03, 21/03, 61/04, 55/05;
- Zakon o javnom redu i miru Brčko Distrikta, „Službeni glasnik Brčko Distrikta“, br. 32/09;
- Zakon o javnom redu i miru Hercegovačko-neretvanskog kantona, „Službene novine Hercegovačko-neretvanskog kantona“, br. 8/00, 2/05, 9/09;
- Zakon o javnom redu i miru Republike Srpske, „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 20/07, 11/15;
- Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira Kantona Sarajevo, „Službene novine Kantona Sarajevo“, br. 18/07, 7/08;
- Zakon o javnom redu i miru Tuzlanskog kantona, „Službene novine Tuzlanskog kantona“, br. 9/01, 01-02-752-8/07;
- Zakon o oduzimanju imovine stečene nelegalnim djelom, „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 12/10
- Zakon o oduzimanju nezakonito stečene imovine krivičnim djelom, „Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, br. 7/14;
- Kodeks za štampu i online medije Bosne i Hercegovine, 29. april 1999.[1]

LITERATURA:

- Protokol o postupanju organa, ustanova i organizacija u situacijama rada sa decom uključenom u život i rad na ulici u gradu Beogradu, profesorica Nevenka Žegarac u saradnji sa organizacijom Save the Children za sjeverozapadni Balkan, 2016.
- „Direktna asistencija žrtvama trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini“, Međunarodna organizacija za migracije, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne migracije u BiH, 2008.
- Smjernice o postupanju centara za socijalni rad sa žrtvama trgovine ljudima, Ministarstvo sigurnosti BiH, Catholic Relief Services BiH, 2010.
- „Smjernice o postupanju regionalnih monitoring timova za borbu protiv trgovine ljudima u BiH“, Ministarstvo sigurnosti BiH, 2012.
- Praktikum za socijalne radnike o pojavi i pojavnim oblicima radne eksploatacije djece, trgovine ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja, prostitucije, pornografije i pedofilije, Karitas Biskupske konferencije SAD u BiH /Catholic Relief Services BiH/, Ministarstvo sigurnosti BiH, 2010.
- Procedure povratka žrtava trgovine ljudima, Catholic Relief Services BiH, Ministarstvo sigurnosti BiH;
- Praktikum za obuku sudija, tužilaca, policije, socijalnih radnika i drugih profesionalaca o temi suzbijanja prisilnog i štetnog rada djece na ulici u Bosni i Hercegovini, Sarajevo 2013, Saliha Đuderija i dr.
- Priručnik za multidisciplinarnu edukaciju edukatora stručnih radnika centara za socijalni rad u oblasti trgovine ljudima, Ministratsvo sigurnosti BiH I GIZ – Regionalni program „Socijalna zaštita i prevencija trgovanja ljudima” (SPPHT), 2014.
- „Analiza pravnih propisa koji se odnose na borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini“, OSCE, 2009.
- „Trgovina ljudima i odgovor domaćeg sistema krivične pravde, Krićka analiza zakona i prakse u Bosni i Hercegovini u svjetlu osnovnih međunarodnih standarda“, OSCE BiH, juni 2009.
- „Trgovina ljudima – Prevencija i zaštita u Bosni i Hercegovini, Smjernice za sudije i tužioce“, Ministarstvo sigurnosti BiH/Odsjek za borbu protiv trgovine ljudima; Centar za edukaciju sudija i tužilaca Federacije BiH; Centar za edukaciju sudija i tužilaca RS, Pravosudna komisija Brčko Distrikta; Međunarodna organizacija za migracije u BiH; USAID.
- “Devijacije i društvo”, Milosavljević, M. Beograd 2003

IZVJEŠTAJI:

- „Izvještaj o stanju u oblasti trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini za 2014.“, Državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini, 2015.;
- „Analiza situacije u oblasti trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji i Srbiji“, projekat “Balkans ACT (Against Crime of Trafficking) Now!“, 2013.;
- „Izvještaj o situaciji i Izvještaj Bosne i Hercegovine o provedbi Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima za 2013.“, Državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima u BiH, 2014.;
- „Izvještaj o stanju u oblasti trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini” i “Izvještaj o provedbi Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini za 2012.“, Državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini, 2013.;
- „Trgovina ljudima u Bosni i Hercegovini: Izvještaj o situaciji i Izvještaj Bosne i Hercegovine o provedbi Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima za 2011.“, Državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima u BiH, 2012.;
- „Izvještaj o stanju u oblasti trgovine ljudima i ilegalne imigracije u Bosni i Hercegovini i Izvještaj o provedbi Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u Bosni i Hercegovini za 2007.“, Državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini, 2008. Strategije i direktive:

- „Strategija suprotstavljanja trgovini ljudima u Bosni i Hercegovini za 2013-2015. i Akcioni plan za provedbu Strategije suprotstavljanja trgovini ljudima u Bosni i Hercegovini za 2013-2015.“, Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, mart 2013.

MEĐUNARODNI DOKUMENTI:

- Konvencija Vijeća Europe o Akciji protiv trgovine ljudima, 2005;
- Direktiva Vijeća 2004/81/EZ od 29. aprila 2004. o dozvoli boravka izdanoj državljanima trećih zemalja koji su žrtve trgovine ljudima ili koji su korišteni za djelovanja kojima se omogućuje nezakonito useljavanje, koji surađuju s nadležnim tijelima o dozvoli boravka žrtvi koja surađuje sa nadležnim organima;
- Direktiva Europskog Parlamenta i Vijeća 2011/36/EU od 5. aprila 2011. o sprečavanju i suzbijanju trgovine ljudima i zaštiti žrtava te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2002/629/ PUP;
- Direktiva Europskog Parlamenta i Vijeća 95/46/EZ od 24. oktobra 1995. o zaštiti pojedinaca u vezi obrade ličnih podataka i o slobodnom protoku takvih podataka;
- Konvencija Vijeća Europe broj 108 iz 1981. o zaštiti lica u pogledu automatske obrade ličnih podataka;